

Реферат на тему: "Т. Шевченко в зарубіжній літературі"

Тарас Шевченко

Т. Шевченко в зарубіжній літературі

(до 190-річчя від дня народження поета)

Методичні рекомендації до проведення заняття гуртка з зарубіжної літератури.

"Виразники дум народних"

(Творчість Шандора Петефі) у зіставленні з творчістю Т. Шевченка).

Урок за творчістю Ш. Петефі у зіставленні з творчістю Т. Шевченка

Програмою зарубіжної літератури (1995 р.) передбачено обговорення самостійно прочитаних творів великого угорського поета Шандора Петефі. Звертається увага також на перегуки його творів із творами Тараса Шевченка.

Про духовну спорідненість творчості двох національних геніїв говориться давно. Ще в 1900 році Ю. К. Жаткович одним із перших звернув на це увагу. В 1925 році А.В.Луначарський у передмові до творів Петефі вказував на спільні риси в біографіях угорського та українського поетів, підкреслював, що обидва вони "піднесли над своїм середовищем і могли зробити честь будь-якому товариству інтелігентів не лише своїм талантом та етичними якостями, а й своєю освіченістю".

І дотепер імена Шевченка й Петефі називають в одному ряду. Так, наприклад, перекладач творів угорського поета українською мовою Леонід Первомайський у передмові до книги "Шандор Петефі", що вийшла в Києві 1972 року, пише: "З Шевченком Петефі зближують революційно-демократичні переконання і в однаковій мірі властиве обом поетам почуття народності, що виявляється не лише в мові та образній структурі їхньої творчості, але й глибокому розумінні народного життя, з глибин якого обидва поети вийшли; в безмежній любові до свого народу, до його найбідніших, найупослідженіших верств; в рішучому пов'язанні своєї особистої долі з долею народу..."

Ці імена поставив поряд відомий літературознавець Іван Дзюба, який давно займається вивченням Шевченка, у своїх радіобесідах "Творчість Тараса Шевченка в контексті світової літератури" (цикл передач по українському радіо, березень 1996 р.). Усе це переконує нас у тому, що обговорення самостійно прочитаних дев'ятикласниками творів Шандора Петефі необхідно проводити у порівнянні з творами Тараса Шевченка. Справа полегшується тим, що в середині березня, коли учні за календарним плануванням уроків знайомляться з поезією Петефі, вони вже закінчують вивчення творчості Тараса Шевченка.

На нашу думку, в календарному плані на обговорення самостійно прочитаних учнями творів Шандора Петефі треба відвести як мінімум два уроки. Десь за тиждень до першого уроку пропонуємо ще раз перечитати поему угорського митця "Витязь

Янош". Її обговоренню, а також знайомству учнів із біографією Шандора Петефі і доцільно присвятити перший урок. Його тему можна сформулювати так: "Шандор Петефі — національний поет Угорщини. Романтично-казковий образ народного героя в поемі "Витязь Янош".

Поема не може не захопити дев'ятикласників. Тому при обговоренні твору учителеві залишається бути дик і ригентом розмови, вміло спрямовувати її сюжетно й змістовно продуманими питаннями. Учні, безумовно, дадуть свої оцінки головному героєві та зроблять висновок, що це поема про вірність, про велику і мужню любов, про стійкість характеру, що не знає компромісів, про моральну чистоту двох молодих людей із народу — Яноша та Ілушку. Учителеві (якщо не знайдеться такого учня) залишиться зробити узагальнення й розставити акценти. При цьому треба наголосити, що образ Яноша Кукориці — це узагальнений образ мадяра, який постав із легенд, казок, народної пісні. У ньому — все краще, що є в душі народу. Щасливий кінець поєдиноків — це віра Шандора Петефі, що народ, котрий багато перетерпів, заслуговує на щасливе життя. Вчителю слід також наголосити, що поет у творі дуже майстерно поєднує реалістичний план із казковим, фантастичним. Янош постає і як звичайний вівчар, і як особистість казково-романтична, героїчна. Казкові чудеса, перебільшення, фантастичні пригоди допомагають авторові глибше розкрити ті можливості, які закладені в характері народного героя, але не могли розкритися в реальному житті. Поема — двопланова. З одного боку, вона має щасливий кінець, пов'язаний з народницько-романтичними мріями поета. З другого — Ілушка помирає... Це вносить в поему життєво реальну трагедійність. І тут вчитель може запитати учнів: "Де, у творах якого українського поета ви бачили таку ж щирю любов, таку ж вірність? Хто з героїв української літератури теж — сирота без роду, з гарячою любов'ю? Хто нагадує угорського вівчара?" Звичайно, це Ярема з "Гайдамаків" Тараса Шевченка. Шевченків Ярема і Янош Шандора Петефі — герої типологічне близькі... і не тільки Ярема... В Шевченка ті, кого любить поет, всі з душею, скупаною в любові...

Вірне кохання у народній поезії завжди знаходить своє відбиття у поетичному символі почуття. Таким символом кохання в поемі "Витязь Янош" стала квітка шипшини. Над могилою Ілушки виріс кущ шипшини. Янош зриває з нього квітку — символ нещасливої любові — і бере з собою:

Ти, квітко, що зросла з її земного праху,
Не залишай мене в блуканні, бідолаху!
Блукатиму тепер, допоки не загину,
Допоки радо й сам не ляжу в домовину!
(Тут і далі переклад Л.Первомайського).

Шкода, що з програми зарубіжної літератури 1995 р. вилучено середньовічний роман про Трістана та Ізольду. Під його впливом Леся Українка, як відомо, написала поему "Ізольда Білорука". Так от, у кінці поєдиноків на могилах Трістана та Ізольди (цих закоханих поховали поряд) виростили два кущі — білої і червоної рожі. Виростили і сплелися гілочками в квітах, їх розрубали. Але за ніч вони зрослися знову. Потім їм

дали спокій: вірна любов — безсмертна, і про це доцільно нагадати учням.

При обговоренні поеми "Витязь Янош" слід наголосити, що важливу художню роль у поемі відіграє пейзаж. А Шандор Петефі — майстер пейзажу. Його стихія — степ. Він уміє кількома штрихами намалювати живу картину. Варто зачитати хоча б оцей уривок:

Ні квітки у степу, ні деревця, ні птиці,
Лиш блискає роса на кущиках травиці.
Озерце степове, поросле осокою,
Ген осторонь блищить гарячою лускою.
Ген чапля в осоці стоїть, цибата,
Вишукує собі поживу — жабенята.
Та чайок чути крик, в той час, коли на білих
Злітають до води вони на гострих крилах.

Звичайно, ми говоримо не просто про пейзаж, а про пейзаж степу. І Шевченко, і Петефі любили і оспівували степ — частину і символ Батьківщини. Кожен — по-своєму. Але є щось спільне в зачаруванні обох поетів степом, зачаруванні безмежним простором рідної землі.

Для домашнього завдання до другого уроку можна скористатися хрестоматією зарубіжної літератури, яку впорядкувала як навчальний посібник для 9—11 класів загальноосвітніх шкіл К.О.Шахова (К., 1992 р.). В ній є короткий життєпис поета, з яким учні мають ознайомитися вдома, а також пригадати життєвий шлях Т.Шевченка і порівняти його з долею Шандора Петефі, зазначаючи спільне.

Завдання вчителя на другому уроці особливе: захопити учнів біографією поета, наголошуючи на тих її сторінках, які подібні до життєвого шляху Тараса Шевченка. В такому ж порівняльному ключі слід аналізувати і розглядати окремі вірші двох поетів, заслухавши реферати учнів.

Матеріали до життєпису Шандора Петефі.

У ніч на 1 січня 1823 року в Кішкьорьоші в сім'ї змідяризованого серба Іштвана Петровича та словачки Марії Хруз народився хлопчик, якому судилося стати народним поетом Угорщини.

Один із стовпів європейської реакції князь Метерніх у Відні не здогадувався в цю новорічну ніч, що через 25 років він накаже вписати ім'я цього угорського немовляти у список найнебезпечніших ворогів Австрійської імперії.

Угорщина в той час перебуває під п'ятою австрійської монархії. Угорський народ позбавлено прав на рідну мову, культуру, національний розвиток.

Іштван Петрович був спочатку підручним м'ясника, пізніше — орендарем сільської м'ясної крамниці, затим — корчми. Проте сина хотів бачити освіченим. Він все робив для цього, але в 1838 р. злидні обсіли сім'ю, що негативно відбилося на умовах життя майбутнього поета.

Мати поета до шлюбу була простою наймичкою. Все життя вона говорила словацькою мовою. Угорської хлопчик навчився від няні-мадярки, від неї почув народні

співанки і казки. Згодом видатні знавці не зможуть відрізнити його вірші від народних пісень.

П'ятирічним хлопчиком Шандор вперше переступив поріг школи. Йому доводилося навчатися і жити в різних містах і селах, по чужих людях, часом у самоті... Так ще зі шкільних років починається його повне розчарувань, труднощів мандрівне життя. Він не належатиме до поетів, які все життя сидять за одним столом. Понад 50 сіл, містечок і міст Угорщини згодом пишатимуться тим, що в них писав свої вірші поет Шандор Петефі. Безліч місцевостей він сам згадає у своїх поезіях, подорожніх нотатках, щоденниках і листах.

А поки що він учиться, засвоює угорську, німецьку і латинську мови, читає твори угорських і світових класиків, пише вірші на шкільні конкурси, мріє про поезію і театр як своє життєве покликання.

На здійснення свого бажання стати актором Петефі витратить багато років, зазнає і радощів, і розчарувань, скуштує усіх принад освітленої рампі і труднощів напівголодного існування мандрівного актора, який не тільки виконує на сцені ролі, а й розносить квитки, малює афіші, переписує ролі, сидить у суфлерській будці, у холод і спеку трясеться на возі по вибоїстих дорогах від села до села, від міста до міста, щоб заробити собі на шматок хліба.

Закохуватиметься він часто і палко. Шістнадцятирічна Етелька Чапо нагло помре раніше, ніж молоденький поет встигне зрозуміти, що кохає її. Він вилле увесь свій смуток у циклі віршів "Кипарисове гілля на могилу Етельки..." А потім закохається в БERTУ Медянську, батьки якої не дадуть згоди на їхній шлюб. Юлію Сендрей, дочку управителя графських маєтків, він завоює в боротьбі з батьками і з нею самою. Вона народить йому сина. Кохання до Юлії сповнить його творчість. Вона прикрасить вірністю і відданістю останні роки поетового життя.

Поезія стане для Шандора не тільки покликанням, вона буде його втіленням. У ній він житиме після смерті. У нього все ще попереду — слава, героїчна загибель, безсмертя.

А поки що Шандорові батьки зубожіли настільки, що не можуть уже допомагати синові. Він вимушений покинути навчання. Шукаючи виходу з важкого становища, у вересні 1839 року Шандор вербується в солдати. Та він не був би самим собою, коли б тільки думка про хліб штовхнула його на такий крок. Він має надію, що його полк пошлють в Італію. Країна Дайте, Петрарки, Горація — хіба це не привабливо для молодого невинного мрійника? Але... Італії йому так і не довелося побачити... А от солдатчина за півтора року ледве не вбила його — він захворів на туберкульоз і був звільнений з армії із званням відставного солдата.

Починаються нові блукання, нові спроби вчитися, писати, друкувати. 22 травня 1842 року в журналі "Атенеум" з'являється перший вірш за підписом Шандора Петровича — мандрівного актора і відставного солдата. Незабаром він підпишеться псевдонімом Петефі — точним угорським відповідником його слов'янського прізвища. Видатний поет Михайл Верешмарті помітить цього вірша і вирішить, що за невідомим

йому псевдонімом ховається не початківець, а зрілий майстер.

Шість з половиною років тривають вимушені мандри Шандора Петефі. Це були тяжкі роки, це була школа життя, якої не міг би замінити жоден університет. Петефі читає вірші по корчмах за миску гуляшу та кухоль вина, читає й не знає, як глибоко западають вони в серця випадкових слухачів. А це була публіка "з низів": селяни, що поверталися з панщини, чабани, що випасають овець у степових латифундіях угорських магнатів, конокради-бетярі, мандрівні школярі та студенти, відставні солдати, які з хрестами і медалями на грудях сидять на лаві біля корчми, молодиці, готові плакати і сміятися, шаленіти в танці й клякнути з розпачу під шибеницею повішеного на базарі бетяра — в серця отих малих людей, для яких вітчизна не мати, а люта мачуха, яка не може дати ладу в своїй хаті, западали вірші Петефі:

Навчитись того куховарства,
Вітчизно, тобі уже слід:
На одному боці готовий,
На другім — сирий твій обід.
В той час, як на одному боці
Пиячать, жирують, жеруть, —
На другому боці, Вітчизно,
Сини твої з голоду мруть.

В кого з українських поетів звучать схожі вірші? Найвиразніше — у Шевченка. Пригадаймо: "Ревуть палати на помості, а голод стогне на селі".

Петефі й сам на краю загибелі. Він пішки прямує в Дебрецен, щоб там померти. В цей час народ уже співав його пісні. У видану тоді тритомну збірку угорського фольклору входить один з перших віршів Петефі "Хортобадська шинкарка" як народна пісня. Записуючи її з народних уст, упорядники не знали, що в цей час дебреценські студенти дали їй авторові торбу з хлібиною і шматком сала, чабанську гирлигу в руки — відбиватися від собак, і вирядили в Пешт востаннє спробувати щастя.

Ось як розповідає про це сам поет: "В одежі, крізь яку світилося моє схудле тіло, пішки, з кількома мідяками в кишені і рукописним томом віршів я пішов у Пешт. Уся моя надія була в цьому томикові. Я думав, якщо продам його, все буде добре, а якщо ні — досить мені, нарешті, голодувати і мерзнути, усе мусить мати свій кінець. Я був жахливо самотній. Гула буря, і я йшов сам один під битким дощем... Сльози замерзли в мене на очах. Я плакав від крижаного вітру й одчаю".

І далі: "Після нестерпно важкої подорожі я через тиждень прийшов у Пешт. Не знав, до кого податися. Ніхто не звертав на мене уваги, нікому не було діла до бідного обшарпаного актора. Я дійшов уже до останньої межі, і тут мене охопила одчайдушна хоробрість: я кинувся до одного з найвидатніших людей Угорщини з таким почуттям, з яким гравець ставить на карту свої останні копійки — життя або смерть".

Шандор Петефі звернувся до "князя угорських поетів" Міхая Верешмарті. І той, послухавши його вірші, сказав:

— Ви єдиний справжній лірик, якого мала будь-коли Угорщина, включаючи й мене

самого.

Як справжній поет, він не міг відмовити в допомозі талановитому юнакові. Можливо, він почував те, що висловив Гейне:

Зважай, яких вживаєш слів,
Як приведе нужда важка
В біді до тебе юнака, —
Бо що, коли він син богів?

Верешмарті звернувся за допомогою до товариства робочого люду "Національне коло". Воно фінансувало видання першої книжки Шандора Петефі в 1844 році.

"Кометою злетів він у небо, — згадував сучасник поета, відомий угорський романіст Мор Йокаї, — і, досягнувши zenіту, залишився там, у вишині, не скотився вниз".

Як і творчість кожного великого поета, поезія Шандора Петефі не збірник випадкових віршів, а точний зліпок його великої душі. Петефі — лірик чистої води. В його віршах немає жодного непережитого рядка. На початку чотири стихії, з яких складається його творчість, існують ще кожна окремо: кохання, природа, Батьківщина, воля. Згодом відбувається їх повне злиття — усе палахкотить одним полум'ям.

А в 1847 році у Відні томик віршів Петефі виходить у перекладі німецькою мовою. Гейне від поета в захопленні, порівнює його з Бернсом і Беранже. А ще порівнюють Петефі з самим Гейне, Ленау, Лермонтовим, Байроном — найвидатнішими поетами тогочасної Європи. Дуже точно сказав про Петефі Ян Неруда: "Петефі — це діамантова застіжка, яка скріпила угорську літературу зі світовою літературою. У чудової, огняної угорської нації немає більш величнішого сина, ніж він. І в неї не було більш щасливого дня, ніж день, коли народився Петефі... Коли б про цю націю ми не знали нічого і знали тільки вірші Петефі, то цим самим ми доторкнулись би до її найтонших нервів... Як рекомендувати мені вірші Петефі? Поки що я можу сказати тільки одне: якщо хочеш прекрасних романсів

- читай Петефі; хочеш натхненних гімнів Батьківщині
- читай Петефі; хочеш веселих пісень, любовних віршів
- також читай Петефі".

Вчитель, звичайно, не забуде, розкаже і про безпосередню участь Шандора Петефі в березневих подіях угорської буржуазно-демократичної революції 1848 р., а також у боротьбі проти австрійського та російського війська під час захисту завоювань революції влітку 1849 р. Варто сказати й те, що в 1849 р. на Буковині Лук'ян Кобилиця закликав збирати продовольство для угорських революційних військ, із своїми загонами зробив спробу пробитися до угорських революціонерів, серед яких був і батько Петефі, якого поет описав у вірші "Старий прапороносець".

17 травня Шандор Петефі опускає в батьківську могилу й труну з тілом матері. Лихі передчуття не дозволяють йому написати на хресті їхні імена. "Тут спочивають Батько й Мати", — пише він, щоб на випадок поразки революції вороги не поглумилися над ними.

31 липня 1849 року під Шегешваром у зіткненні з російськими козаками армії

генерала Паскевича загинув великий угорський поет Шандор Петєфі. Місце його загибелі і поховання так і не було знайдено.

На будинку в Марошвашархеї, де Петєфі провів останню ніч свого життя, вирізьблено прекрасні слова: "Тут він був ще людиною, звідси вийшов у свій великий шлях, щоб стати зорею. Сяйво її вічне".

Після ознайомлення учнів із життєписом поета можна переходити до другої частини домашнього завдання — до порівняння творів Петєфі та Шевченка. Вони були синами однієї епохи, схожого світобачення, і через те не могло не бути спільних мотивів у їхній творчості.

Якщо вчитель працює з класом не перший рік і йому вдалося виховати залюблених у літературу учнів, то їм можна дати завдання підготувати реферати на такі теми: "Образ рідної землі в поезії Петєфі і Шевченка", "Любов до Батьківщини в творчості Петєфі та Шевченка", "Револьюційна лірика Петєфі й Шевченка", "Петєфі й Шевченко: як кожного з них на голос не впізнати?"

Звичайно, в позаурочний час учитель дасть короткі консультації.

Щодо образу землі в поезії Петєфі й Шевченка, то тут треба підказати, що обидва поети були закохані у степ. В обох — якийсь особливий потяг до безкрайнього простору. У степу Шевченка — синіють поля як море, чорніють козацькі могили, повіває вітер буйний. У степу Петєфі "стугонять копита", "чути свист табунщиків", "довгі батого лящать несамовито". "Шле мені свій усміх степ широкий, що лежить від Тиси до Дунаю", — скаже поет Угорщини, а в іншому творі признається щиро:

Скільки в тім степу краси для мене!

Тут родивсь я, тут мене любили.

Хай же він мене у мить останню

Заколише вічним сном могили.

Ці рядки прямо перегукуються з Шевченковими, із "Заповіту":

Як умру, то поховайте

Мене на могилі

Серед степу широкого,

На Україні милій...

І ще б не забути: у Петєфі, як і в Шевченка, природа сприймається через призму широкої народної душі. В обох є справжні шедеври-ідилії. У Шевченка — "Садок вишневий коло хати". В Петєфі — "Зимові вечори", "На Батьківщині". Доцільно дати завдання учням для самостійного порівняння цих творів.

Як і Шевченко, Петєфі замилований угорською родиною, тим тихим людським щастям, яке розцвітає в ній під покровом любові і взаємної поваги. У перших двох строфах його "Зимових вечорів" змальовано "рухомий" пейзаж: відійшло літо. Все відійшло: і райдуга, окраса виднокругу, і шум струмка, і метелик з лугу. "Земля, немов жебрачка та, старечі Рядном снігів укрила темні плечі", "Що ж діяти людині в цю сувору Холодну та сумну зимову пору?" А далі — ідилічна картина щасливої угорської родини:

Щасливий той, хто в цю лиху годину
Під теплий дах зібрав свою родину!
Щасливий той, хто жінку й діти має!
Коли родина ввечері збереться
І хмиз сухий у грубі запалає, —
Мала хатина замком нам здається,
А слово, вимовлене в ці хвилини,
Від серця щирого до серця лине.

Щодо патріотичної та революційної лірики Петефі, то варто взяти для порівняння з віршами Шевченка такі твори: "Патріотична пісня", "Алфельд", "Життя і смерть", "Проти королів", "Пізнайте мене", "Угорський дворянин", "Мої пісні", "Я мрію про криваві дні", "Коли ти муж, — будь мужнім", "Палац і халупа", "Поетам ХІХ століття", "Я маляр", "Битву я на думці маю", "Героям балачок", "Доки ж спати, краю мій?", "Магнатам", "Національна пісня", "Мадярем знову став маляр", "1848", "Повісьте королів", "В новорічний день 1849 року" та ін. Звичайно, учень, готуючи реферат, візьме не всі із названого. Головне, щоб він відчув спільність мотивів патріотичної та революційної лірики обох велетнів поезії.

А ось щодо останньої теми, про особливості голосу кожного з поетів, то варто наголосити хоча б на двох яскравих барвах. Шевченко в своїй поезії стриманіший, сумніший, його не покидає шекспірівський трагізм. Шандор Петефі — завжди налаштований на активну дію, на швидкий відгук із сарказмом або гумором, тому окремі його твори нагадують побутові замальовки — легкі, повні життя ("Хортобадська шинкарка", "Вовча пригода", "Клин клином", "Молодий наймит", "Газда Амбруш" та ін.). Є щось у Ш.Петефі від філософії східного поета Омара Хайяма...

Другий урок доцільно провести у формі семінарського заняття. Виступи учнів з рефератами слід доповнити читанням віршів Петефі напам'ять. Тоді це буде справжнє свято поезії Шандора Петефі, та ще й у зіставленні з творчістю Тараса Шевченка.